

Решивська Я. В.

Державний університет «Житомирська політехніка»

Науковий керівник: Острогляд О. В.,

к.ю.н., доц., доцент кафедри права та правоохоронної діяльності

Державний університет «Житомирська політехніка»

м. Житомир

ПРОБАЦІЙНИЙ НАГЛЯД ЯК НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

23 серпня 2023 Верховна Рада України прийняла законопроект № 9185 «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану» (надалі – Закон), у результаті чого до Кримінального кодексу (далі – КК) України внесені наступні зміни: КК доповниться новим видом основного покарання у вигляді пробаційного нагляду; застосування арешту як покарання буде здійснюватися виключно до військовослужбовців, які в свою чергу будуть утримуватись на гаупвахті, строком від одного до шести місяців. Остаточо Закон набере чинності 23 березня 2024 року.

Перш ніж аналізувати можливі наслідки таких нововведень слід дати пояснення пробаційному нагляду. Відповідно до нової ст. 59¹ КК пробаційний нагляд — це покарання у вигляді обмеження прав і свобод засудженого, визначених законом і встановлених вироком суду, із застосуванням наглядових і соціально-виховних заходів без ізоляції від суспільства [3].

Суд покладає на засудженого до пробаційного нагляду такі обов'язки: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну свого місця проживання, роботи або навчання; не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації [3].

Суд також може покласти на засудженого до пробаційного нагляду додаткові обов'язки: використовувати електронний засіб контролю і нагляду та проживати за вказаною у рішенні суду адресою; дотримуватися встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій, обмеження спілкування, пересування та проведення дозвілля; працевлаштуватися або за направленням уповноваженого органу з питань пробації звернутися до органів державної служби зайнятості для реєстрації як безробітного та працевлаштуватися, якщо йому буде запропоновано посаду (роботу); виконувати заходи, передбачені пробаційною програмою; пройти курс лікування від наркотичної, алкогольної залежності, розладів психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб [3].

Пробаційний нагляд призначається на строк від одного до п'яти років. Даний вид покарання не призначається особам, які під час відбування цього виду покарання вчинили кримінальне правопорушення [3].

Згідно зі змінами пробаційний нагляд зможуть застосовувати за такі злочини: умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони; перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; навмисне легке тілесне ушкодження; побої та тортури; домашнє насильство; погрози вбивством; зараження вірусом імунодефіциту людини або іншою невиліковною інфекційною хворобою; зараження венеричною хворобою; ненадання допомоги хворому на медпрацівника; насильницьке донорство; експлуатація дітей; примушування до вступу в статевий зв'язок; порушення порядку фінансування політичної партії та передвиборчої агітації; ухилення від сплати аліментів; розголошення таємниці усиновлення; перешкоджання професійній діяльності журналістів; грубе порушення законодавства про працю; не виплату зарплати, стипендії, пенсії чи інших встановлених законом виплат; порушення недоторканності приватного життя, права на здобуття освіти та на безоплатну медичну допомогу; крадіжка, грабіж, хуліганство та шахрайство; незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги та благодійних пожертвувань; підробка документів; розголошення банківської таємниці; незаконну порубку, перевезення, зберігання і збут лісу; за браконьєрство; громадські заклики до скоєння теракту; наругу над могилою; ввезення, виготовлення, збут та розповсюдження порнографічних предметів; створення або утримання місць розпусти та зведення; посів чи вирощування снодійного маку чи конопель; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їхніх аналогів без мети збуту [2; 3].

Законодавець обґрунтовує впровадження таких змін слідуванням тенденціям до гуманізації кримінальної відповідальності, задоволенням рекомендацій Європейського суду з прав людини щодо необхідності оптимізації пенітенціарної системи та зменшення кількості засуджених та розбудовою демократичної правової держави у напрямку якої ми рухаємося. Однак які що ж насправді є причинами та наслідками таких значних змін?

Законодавцем визнано арешт таким видом покарання, що втратив соціальне і правове значення, а також проблемним у застосуванні та виконанні у зв'язку з відсутністю необхідної інфраструктури. Скасування покарання у вигляді арешту вирішує проблему, що виникла в умовах воєнного стану – обмеженої кількості місць для тримання військовополонених. Так, виключення арешту призведе до звільнення приміщення арештних домів, які функціонують при слідчих ізоляторах, які й стануть подальшому місцями утримання військовополонених.

Щодо впровадження пробаційного нагляду як основного виду покарання, то таке нововведення безперечно має позитивні наслідки, що доводиться міжнародною практикою застосування подібного покарання: значне зменшення кількості осіб, що перебувають у в'язницях, де умови для перебування здебільшого жахливі, що також зменшить навантаження на систему в'язниць; можливість виправлення правопорушників без ізоляції від родини та суспільства; можливість збереження особою роботи та соціального статусу; забезпечення швидкої та більш ефективної соціалізації та реабілітації правопорушників.

Однак, з огляду на досить широкий перелік кримінальних правопорушень за скоєння яких передбачається покарання у вигляді пробаційного нагляду, існує достатньо багато ризиків щодо реалізації таких нововведень.

По-перше, цей вид покарання може бути недостатнім для запобігання скоєнню нових кримінальних правопорушень, а також для ефективного впливу на поведінку правопорушника. Правник Врублевський Б. в своїй публікації застерігає, що в деяких випадках засуджені можуть вийти з-під контролю і порушити умови пробаційного нагляду. Так, наприклад, якщо на засудженого судом додатково покладено обмеження спілкування із певними особами, то як контролювати, що він дійсно буде дотримуватись цього? Це може призвести до того, що деякі правопорушники не дотримуватимуться умов пробаційного нагляду, що порушуватиме закон та загрожуватиме безпеці громадськості [1].

По-друге, в Україні недостатньо розвинена система пробаційного нагляду, що створюватиме проблеми зі здійсненням контролю за дотриманням умов пробаційного нагляду. Також, з наведеного вище аналізу Закону вбачається, що до великої кількості санкцій Особливо частини КК України внесено зміни у вигляді пробаційного нагляду, зокрема до «найпопулярніших» – ст. 185 (крадіжка), ст. 309 (незаконний обіг наркотиків), що матиме наслідком надвелике навантаження на ще не до кінця сформовані органи пробації, що надалі, на думку керуючого компанії АО ALERTES Терещенко Д., передбачатиме залучення додаткового фінансування і розширення їх штату [4].

По-третє, в деяких випадках правопорушники можуть використовувати цей вид покарання як спосіб уникнення від понесення суворої кримінальної відповідальності, що дозволить правопорушникам завідомо почувати себе безкарними. Наприклад, законодавець пропонує застосовувати до особи, яка погрожувала іншій особі вбивством (ст. 129 КК) пробаційний нагляд як єдиний можливий вид покарання. Однак, яким чином буде здійснюватися контроль за засудженим, щоб ця погроза не стала реальністю?

Терещенко Д. у своїй статті наголошує, що питання виникають й щодо практичної реалізації можливості покладення судом обов'язків виконання заходів, передбачених пробаційною програмою, оскільки перелік заходів і зміст самої програми будуть встановлюватися не судом, а іншими особами, які у такий спосіб фактично наділятимуться повноваженнями замість суду регулювати суворість покарання, послаблюючи або посилюючи відповідну програму [4].

Висновки. Впровадження пробаційного нагляду як нового виду основного покарання має позитивні наслідки, оскільки найбільш ефективно здатне виконувати одне з головних завдань покарання – виправлення засудженого. Однак, вбачається більше ризиків та недоліків застосування такого виду кримінального покарання: пробаційний нагляд може бути недостатньою карою; перелік кримінальних правопорушень щодо яких застосовуватиметься пробаційний нагляд є занадто широким та необґрунтованим; в Україні досі не існує надійної системи органів пробації, яка могла б витримати навантаження, що на неї покладатиметься; законодавство щодо реалізації пробаційного нагляду має багато прогалин та потребує подальших доповнень.

Варто зауважити, що остаточні висновки щодо доцільності таких змін до кримінального законодавства можна буде зробити лише після періоду адаптації законодавчо прийнятих нововведень.

Список використаних джерел:

- 1) Врублевський Б. Позитиви і ризики заміни арешту на пробаційний нагляд [Електронний ресурс] / Богдан Врублевський // Закон і Бізнес. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://zib.com.ua/ua/155950.html>.
- 2) Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 р. № 2341-III: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1209>
- 3) Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань в умовах воєнного стану: Закон України від 23.08.2023 р. № 3342-IX: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3342-IX#Text>
- 4) Терещенко Д. Пробаційний нагляд [Електронний ресурс] / Денис Терещенко // Юридична газета онлайн, № 9–10 (767–768). – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/probaciyniy-naglyad.html>